

Peter MIKŠA*, Matija ZORN**

RASPARČANA SLOVENIJA 1941–1945. NA PRIMJERU OKUPACIONIH GRANICA

ABSTRACT: *Today's Slovenia was occupied by four countries during the Second World War - Germany, Italy, Hungary and Croatia. The demarcation between them was mainly based on Hitler's instructions on the dismemberment of Yugoslavia. The borders were secured with minefields, wire fences and bunkers. The new borders changed the traditional patterns of life in these areas and cut into the daily life and habits of the local population. With this work, we show how the borders were politically and diplomatically determined, where over 660 kilometers of occupation borders passed, how they were secured and how life went along with them.*

KEYWORDS: *history, political geography, World War II, occupation, borders, Slovenia*

Uvod¹

Drugi svjetski rat se u aprilu 1941. godine proširio i na Balkan. Područje je bilo u italijanskoj i njemačkoj interesnoj zoni. Kraljevina Jugoslavija je 25. marta 1941. popustila dugotrajnim pritiscima Njemačke i potpisala Trojni pakt.² Kao odgovor na pristupanje paktu, u Jugoslaviji su izbile demon-

* Autor je docent na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Ljubljani.

** Autor je vanredni profesor na Geografskom fakultetu Univerziteta u Ljubljani i direktor Geografskog instituta Anton Melik SAZU.

¹ Ovaj prilog je zasnovan na istraživačkim projektima „Napravite mi to deželo nemško ... italijansko ... mađarsko ... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva“ (J6-8248) i „Ustvarjanje, vzdrževanje, ponovna uporaba: mejne komisije kot ključ za razumevanje sodobnih meja“ (J6-2574) te istraživačkim programima „Slovenska zgodovina“ (P6-0235) i „Geografija Slovenije“ (P6-0101), koje finansira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² Ferenc, Tone. *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. Razkosanje in aneksionizem.* Zbirka: Izbrana dela / Tone Ferenc / Historia: znanstvena zbirka Oddelka za zgodovino Fi-

stracije, što je dovelo do državnog udara. Po Hitlerovom naređenju, njemačke vojne snage izvršile su napad na Jugoslaviju, koji je, bez prethodne najave rata, počeo u ranim satima 6. aprila 1941. godine. Agresija je počela silnim vazдушnim napadom na aerodrome u većim gradovima: Skoplju, Nišu, Zagrebu, Brežicama, Ljubljani i Beogradu, koji je bombardovan u nekoliko navrata.³ Zajedno sa njemačkim trupama, teritoriju Dravske banovine napale su i italijanske i mađarske vojne jedinice.⁴

Okupatorske snage su za samo jedanaest dana pokorile Jugoslaviju, koja je 17. aprila kapitulirala. Njemačke jedinice prodrle su u Sloveniju sa sjevera i sjeveroistoka, a italijanske sa zapada. Tek nakon prodora njemačke vojske iz Mađarske, uključivanjem mađarskih jedinica i proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske, njemačka i italijanska vojska su 11. aprila prodrle i u unutrašnjost Slovenije. Potonje su očekivale ozbiljan otpor na utvrđenim položajima odbrambene „Rupnikove linije“ duž jugoslovensko-italijanske granice i jugoslovensko-njemačke granice, međutim, većeg otpora nije bilo. Kao posljedica toga, Slovenija je okupirana 14. aprila.⁵

Podjela slovenačke teritorije

Hitler je okvirne granice odredio 27. marta 1941. godine, a definitivno su određene „Smjericama za podjelu Jugoslavije“ (njemački „Allgemeinen Absichten für die spätere Organisation im jugoslawischen Raum“) 3. i 12. aprila 1941. u Menihkirkenu (Mönichkirchen) kod Beča. Detalje su kasnije na terenu određivale komisije za razgraničenje.⁶

Njemačka je okupirala Štajersku, sjeverni dio Dolenjske, Gorenjsku, Mežišku dolinu, Dravograd i okolinu te sjeverozapadni dio Prekomurja. Pod Italiju je potpao veći dio Dolenjske i Notranjske, kao i Ljubljana. Na osnovu sporazuma Njemačke i Mađarske, Njemci su Prekomurje predali Mađarskoj. Nekoliko slovenačkih sela iz opštine Bregana dodijeljeno je Hrvatskoj (NDH) (slika 1).⁷

Najviše teritorije okupirala je Njemačka (10.118,52 km²), zatim Italija (4.550,66 km²) i Mađarska (99,54 km²), dok je NDH dobila oko 12 km².⁸

lozofska fakultete v Ljubljani, 71.

³ Markovič, Zvezdan. Lessons learned from the April War in 1941, with emphasis on the Slovenian territory. *Studia Historica Slovenica*, 9/1 (2009), 95–110.

⁴ Repe, Božo. *S puško in knjigo: narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941–1945*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015, 11–13.

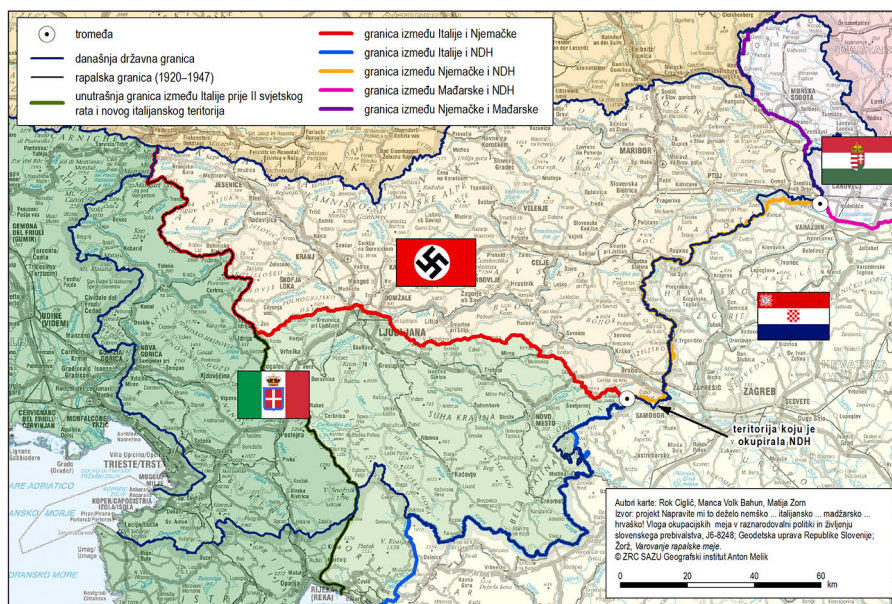
⁵ Repe, S *puško in knjigo*, 12

⁶ Ferenc, Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno, 72.

⁷ Repe, Božo. Diplomatsko razkosanje Slovenije med drugo svetovno vojno in določanje meja na terenu. *Zgodovinski časopis*, 73 (1-2), 160.

⁸ Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno*, 72.

Ukupna dužina okupacionih granica iznosila je 665,50 km⁹ i predstavljala je četiri različita granična područja:¹⁰ između Njemačke i Italije, između Njemačke i Mađarske, između Njemačke i NDH i između Italije i NDH (slika 1). Slovenački narod bio je jedan od najrasparčanijih u Evropi i svi okupatori su planirali da ga zbrišu.¹¹

Slika 1: Slovenačka teritorija između 1941. i 1943. godine.

Podjela teritorije izvršena je na osnovu međudržavnih ugovora okupacionih država. Njemačka i Nezavisna Država Hrvatska (NDH) sklopile su ugovor 13. maja 1941, Italija i NDH pet dana kasnije, a Njemačka i Italija 8. jula 1941. godine. Međutim, ugovore nijesu zaključile Njemačka i Mađarska.¹²

Njemačka je svoj dio okupirane slovenačke teritorije podijelila na dvije privremene pokrajinske administrativne jedinice: Donju Štajersku i Go-

⁹ Zorn, Matija, Ciglič, Rok, Gašperič, Primož. Državne meje na ozemlju Slovenije med drugo svetovno vojno na podlagi kartografskega gradiva okupacijskih sil. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*, ur. Božo Repe, 193–223. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020, 203.

¹⁰ Repe, Božo. Diplomatsko razkosanje Slovenije, 160.

¹¹ Dolinar M. France [et al.]. *Slovenski zgodovinski atlas*, ur. Drago Bajt in Marko Vidic. Ljubljana: Nova revija, 2011, 180.

¹² Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno*, 72.

renjsku sa Mežiškom dolinom. Sjedišta jedinica su prvih mjeseci bila u Mariboru i na Bledu, a zatim su premještena u Grac i Klagenfurt.¹³ Njima su rukovodili šefovi civilne uprave. U očekivanju brze integracije u Rajh (slika 3), obje administrativne jedinice su interno reorganizovane prema njemačkom modelu srezova i okruga, a uvedene su i njemačke službe i njemačko rasno zakonodavstvo. Njemačka granica sa NDH i Italijom postala je i južna granica Njemačkog rajha.

Nakon napada okupatorskih snaga na Jugoslaviju istočno od rapalske granice,¹⁴ Italija je dobila veći dio Dolenjske i Ljubljane sa okolinom. Na novostečenim teritorijama osnovala je tzv. Ljubljansku pokrajinu (italijanski „Provincia di Lubiana“), koja je postala dio Kraljevine Italije (slika 4). Bez obzira na to, zadržala je kontrolu na rapaljskoj granici, jer je područje Primorske, tj. područje zapadno od granice između dva rata, smatrala dijelom italijanske nacionalne teritorije, a Ljubljansku pokrajinu je tek planiralada italijanizuje.¹⁵

Poslije kapitulacije Italije, 1943. godine, čitava teritorija je formalno ostala dio Musolinijeve fašističke republike, ali je u stvari prešla pod njemačku upravu. Ljubljanska pokrajina postala je dio tzv. Operacione zone za Jadransko primorje (njemački „Operationszone Adriatisches Küstenland“) sa sjedištem u Trstu (slika 2).¹⁶

Nakon što su Njemci predali Prekomurje (sa izuzetkom četiri njemačka sela na zapadu Goričkog), Mađarska je uvela vojnu upravu, koja je bila podijeljena na dva dijela i direktno podređena Komandi Vojno-upravne grupe Južne armade, u početku sa sjedištem u Subotici, a zatim u Novom Sadu.

¹³ Repe, *Diplomatsko razkosanje Slovenije*, 159.

¹⁴ 12. novembra 1920. godine, u italijanskome gradu Rapalo, Kraljevina SHS i Kraljevina Italija potpisale su ugovor kojim je, poslije Prvog svjetskog rata, utvrđena granica između dvije države – tzv. rapalska granica. Sa stanovišta Slovenaca, Italija je dobila trećinu slovenačke etničke teritorije, kao i dijelove Hrvatske (Istru i dio Dalmacije).

Uprkos dogovoru o protezanju granice, obje strane su počele da je učvršćuju „za potrebe“ budućih graničnih sporova – „Alpski zid“ na italijanskoj strani i „Rupnikova linija“ na jugoslovenskoj strani. Potonja nikada nije služila svojoj svrsi, jer je napuštena još prije italijanske invazije na Jugoslaviju u „Aprilskome ratu“ 1941. godine.

Nakon potpisivanja sporazuma o granici između Njemačke i Italije (8. jula 1941. u Berlinu), sjeverni dio rapalske granice postao je granica između Njemačke i Italije, a njen južni dio unutrašnja italijanska provincijska granica. Poslije Drugog svjetskog rata granica između Italije i Jugoslavije pomjerena je prema zapadu, mnogo bliže slovenačkoj zapadnoj etničkoj granici. Za više vidi Mikša, Peter, Zorn, Matija. *Rapalska meja: četrt stoljetja obstoja in stoletje dediščine*. U: *Nečakov zbornik: procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

¹⁵ Repe, Božo, Ajlec, Kornelija. *Okupacijske meje 1941–1945 skozi diplomatske arhive, življenje ljudi in ostanke na terenu*. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945 (7-32)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 24.

¹⁶ Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno*, 361.

Slika 2: Slovenačka teritorija između 1943. i 1945. godine, nakon kapitulacije Italije.

Već u avgustu 1941. godine, vojna uprava zamijenjena je civilnom i time je započeo proces integracije teritorije u mađarsku državu. Prekomurje je podijeljeno između dva okruga: Željezna županija (mađarski „Vas megye“) i županija Zala (mađarski „Zala megye“), kao što je to bilo za vrijeme Austrougarske, prije Prvog svjetskog rata, kada je Prekomurje bilo dio mađarske teritorije.

NDH je nastala neposredno nakon početka Drugog svjetskog rata na prostoru današnje Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kao i dijelova Srbije. Godine 1941. pod njenu vlast došlo je i pet slovenačkih naselja, i to: Bregansko selo (danas Slovenska vas), Nova vas kod Bregane (danas Nova vas kod Mokrica), Jesenice na Dolenjskem, Obrežje i Čedem. Sela su se prostirala na površini od oko 12 km², au njima je živjelo oko 800 stanovnika.¹⁷

Najduža je bila granica između Njemačke i Italije, skoro 277 km (tj. gotovo 42% svih okupacionih granica). Slijedile su granice između Italije i NDH (172 km, odnosno 26%), Njemačke i NDH (133km, odnosno 20%), te Njemačke i Mađarske (83 km, odnosno 13%). Više od polovine (51,3%) granica poklapalose sa današnjim granicama Slovenije, a nešto manje od po-

¹⁷ Repe, Božo, Zorn, Matija, Ajlec, Kornelija, Mikša, Peter. *Mejni kamni, bodeča žica, stražni stolpi in minska polja: življenje ob okupacijskih mejah v Sloveniji, 1941–1945*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 10.

lovine (48,7%) danas se nalazi unutar sadašnje Slovenije. Najdužu granicu unutar sadašnjih granica Slovenije imale su Njemačka i Italija – 264 km odnosno 95%. Ostale granice su imale veći udio granice koja se poklapa sa današnjim granicama: Italija–NDH 171 km (99%), Njemačka–NHD 115 km (86%) i Njemačka–Mađarska 44 km (52%). Određeni manji odsjeci okupacionih granica protezali su se i van današnje teritorije Slovenije (39 km), uglavnom na granicama Njemačke (preko 25 km) i Italije (preko 12 km), a ukupna dužina granice sa NDH iznosila je više od 700 km. Prema reljefnim jedinicama, većina okupacionih granica (47%) išla je duž korita vodotokova ili je bila u njihovoj neposrednoj blizini. S obzirom na raznolikost reljefa u Sloveniji, nije iznenađujuće što sa 45% slijede brdoviti tereni. Dobra sedmina granice protezala se grebenima planina, brda i brežuljaka, a nešto manje od trećine njihovim padinama. Samo nešto manje od desetine granice prolazilo je duž većih ravnica.¹⁸

Na terenu su do jeseni 1941. godine nova razgraničenja utvrđivale međudržavne komisije,¹⁹ ali uprkos tome, na kraju nijedna država nije bila u potpunosti zadovoljna razgraničenjem.²⁰ Granični režim na granicama bio je različit, a samim tim i život duž njih. Neke granice bile su znatno više utvrđene od drugih, jer su bile opremljene minskim poljima, žičanim preprekama, bunkerima i tako dalje. Obično su u blizini granice rušene sve zgrade i sječe na šuma, jer je tako omogućavana bolja kontrola okoline. Granice je uglavnom utvrđivalo lokalno stanovništvo prisilnim radom. Njemačkoj delegaciji za razgraničenje tada je predsjedavao Kurt von Kamfener (Kamphöfener), njemački diplomata, koji je kao šef njemačke delegacije za granična pitanja 1941–1943. regulisao granična pitanja sa Italijom, Mađarskom, Slovačkom, NDH, a djelovao je i na drugim mjestima na Balkanu.²¹

POJEDINAČNE GRANICE

Granica između Njemačke i NDH

Novom granicom je granica Njemačkog rajha pomjerena na istočnu i jugoistočnu granicu današnje Slovenije, odnosno na jugoistočnu granicu nekadašnje austrougarske pokrajine Štajerske, gdje se Rajh graničio sa novosnovanom Nezavisnom Državom Hrvatskom (NDH). Granica između Nje-

¹⁸ Matija Zorn, Rok Ciglič, Primož Gašperič: *Državne meje na ozemlju Slovenije med drugo svetovno vojno na podlagi kartografskega gradiva okupacijskih sil*, 203–209.

¹⁹ Celar, *Slovenija in njene meje*, 37.

²⁰ Isto tamo, 37.

²¹ Mikša, Peter, Zorn, Matija. *Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsotelje kot jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 36.

Slika 3: Adolf Hitler tokom obilaska srušenog dravskog mosta u Mariboru 26. aprila 1941. godine. U literaturi se pogrešno navodi da je Hitler tog dana u govoru sa balkona mariborske gradske kuće izgovorio čuvenu frazu „Učinite mi ovu pokrajinu opet njemačkom!“. U stvari je, prema šefu civilne uprave Štajerske dr Ibrajtera (Uiberreither) – koji je takođe držao govor na balkonu mariborske gradske kuće, ali 28. aprila 1941. godine – Hitler to naredio ranije. Ibrajter (Uiberreither) je naveo da mu se Hitler tim riječima obratio prilikom predaje uprave tri nedjelje ranije. Izvor fotografije: Muzej novije zgodovine Slovenije.

mačke i NDH bila je dugačka oko 130 km, a veći dio granične linije išao je duž rijeke Sutle. Granica se uglavnom podudarala sa etničkom i starom administrativnom granicom prošlih državno-političkih formacija na tom području. Sutla je vijekovima predstavljala nacionalnu granicu između Slovenaca i Hrvata.²²

Njemačka uprava je etnički očistila pograničnu zonu: deportovala je Slovence i doselila kočevske Njemce te snažno vojno obezbijedila svoju novu južnu državnu granicu.²³

²² Isto tamo, 33.

²³ Mikša, Peter, Zorn, Matija: *Obsotelje – jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)*. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 100.

Slika 4: Italijanske jedinice u Ljubljani ubrzo nakon okupacije.
Izvor fotografije: Muzej novejše zgodovine Slovenije.

Na najjužnijem dijelu granice, južno od Save, sedam slovenačkih sela ispod Gorjancapotpalo je pod NDH, koja ih je uključila u svoj administrativni sistem, te vršila nasilnu kroatizaciju i deportacije stanovnika.²⁴

Granica između Italije i NDH

Granica se protezala od Kvarnerskog zaliva, tačnije od naselja Bakar (danas Hrvatska) koje je pripadalo Italiji, prema unutrašnjosti, istočno od rapalske granice,²⁵ tako da je Italija dobila dio Gorskogakotara zapadno od Delnica, prema Osilnici u dolini rijeke Kupe, gdje je danas granica između Slovenije i Hrvatske. Od Osilnice, granica je pratila rijeku Kupu do Božakova, a nastavljala se grebenom Žumberka (Gorjanci) do Trdinova vrha te odatle išla duž nekadašnje granice između Dravske banovine i Hrvatske prema Gadovoj peči, u blizini koje je bila tromeda sa Njemačkom.

Da bi spriječili prelazak granice slovenačkim i hrvatskim partizanima u Beloj krajini, Italijani su granicu na Žumberku (Gorjancima) namjerava-

²⁴ Repe, Božo. *Diplomatsko razkosanje Slovenije*, 166.

²⁵ *Deutsche Heereskarte. Nordwestbalkan. Blatt Nr. 38/1. (Rijeka) Fiume*. Pohranjeno u GIAM ZRC SAZU. Vidi ikartu priloženu ugovoru između NDH i Italije: Ugovor o određivanju granica, 49–51.

li utvrditi žičanom ogradom i bunkerima. Uzvodno uz Kupunijesu planirali postavljanje žičane ograde, već samo utvrđivanje mostova i izgradnju drugih odbrambenih objekata, tj. bunkera. Zbog kapitulacije u proljeće 1943. godine, izgrađeno je samo šest bunkera u blizini Metlike.²⁶

Granica između Njemačke i Mađarske

Prekomurje su najprije okupirali Njemci, a zatim ga, 16. aprila 1941. godine, predali Mađarima. Pod mađarskom okupacijom se našlo 90.000 lica, uključujući oko 15.000 Mađara. Mađari su stečenu teritoriju smatrali dijelom južnih provincija, izgubljenih poslije Prvog svjetskog rata (*Délvidék*). Osjećanja stanovništva bila su pomiješana, mađarska manjina i dio promađarskog stanovništva bili su za Mađarsku, a dio stanovništva je bio više naklonjen Njemačkoj. Njemačkoj su pripala mjesta sa većinskim njemačkim stanovništvom na sjeverozapadu pokrajine: Fikšinci, Kramarovci, Ocinje i Rotenberg, kao i dio podijeljene Serdice. Slično kao potok Ledava, i lijeva pritoka Mure takođe je vršila ulogu međe – potok Kučnica, koji se kao jedan od pograničnih vodotoka još od srednjeg vijeka smatra prirodnom linijom razgraničenja između Njemačkog carstva i Mađarske. Između dva rata potok je razgraničavao Kraljevinu Jugoslaviju i Austriju, a tokom Drugog svjetskog rata Njemačku i Mađarsku.²⁷ Danas je duž njega granica između Slovenije i Austrije.

Granica između Njemačke i Italije

Granica između Njemačke i Italije bila je najopsežnija od svih okupacionih granica u Sloveniji i posljedično najvažnija. Imala je dva ogranka – zapadno i istočno od Ljubljane (slika 6). Istočni ogranak protezao se od istočnog predgrađa Ljubljane, sjeverno od Stične, Šentruperta i Krmelja, pored Bučke, koja je bila na njemačkoj strani, prema Zamešku, gdje je stizao do rijeke Krke. Zatim Krkom pored Kostanjevice, koja je bila na italijanskoj strani, prema Bušehi vasi. Prije Bušehi vasi granica je prelazila rijeku Krku i u blizini Gadove Peči stizala do tromeđe između Njemačke, Italije i NDH. U tom dijelu se razgraničenje skoro podudaralo sa bivšom pokrajinskom granicom u okviru austrijskog dijela Austrougarske, tj. između provin-

²⁶ Flajšman, Božidar, Balkovec, Bojan. Okupacijske meje v Beli krajini 1941–1945. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

²⁷ Repe, Diplomatsko razkosanje Slovenije, 167–168; Repe, Zorn, Ajlec, Mikša, *Mejni kamni, bodeča žica, stražni stolpi in minska polja*, 27. Več o mađarski okupaciji Premurja tukaj: Darja Kerec, Attila Kovács, Vzpostavitev mađarske okupacijske oblasti v Prekmurju. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 119–138.

cija Kranjske i Štajerske, iako su Njemci dobili i pojas širok oko 15 km južno od Save, gdje se nalazila granica između bivših austrijskih zemalja. Razlog je bio odbrambeni i privredni.

Zapadni ogranak granice protezao se sjeverno i zapadno od Ljubljane, kroz Polhograjska brda do nekadašnje rapalske granice između mjesta Žiri i Idrija kod Spodnjeg Vrsnika. Odatle je prema sjeveru pratio bivšu rapalsku granicu do nekadašnje tromeđe između Italije, Jugoslavije i Austrije.

Južni dio nekadašnje rapalske granice postao je „unutrašnja“ italijanska provincijska granica, koju su i dalje kontrolisali Italijani.²⁸

Poslije kapitulacije Italije, u septembru 1943. godine, čitava današnja slovenačka teritorija, koja je bila pod Italijom, prešla je pod njemačku vlast kao Operativna zona za Jadransko primorje sa sjedištem u Trstu.²⁹ Formalno je državna granica još postojala, jer je na sjeveru Italije formirana fašistička republika (tzv. Italijanska Socijalna Republika), koju je vodio Mussolini, a koja je obuhvatala i Ljubljansku pokrajinu.³⁰

Posebnost granice između Njemačke i Italije bila je granica u planinama. Zbog otežanog prolaska, nenaseljenih i rijetkih staza, granica je intenzivno bila pod stražom uglavnom na prelazima i sedlima, kroz koja su vodile staze i putevi (prelaz Vršič). Po planinama se još mogu naći granično kamenje i ostaci žica postavljeni na sedlima i prelazima.³¹

Branjenje granice

Njemci su, prije svih, sistematski utvrdili i branili nove okupacione granice, postavili su minska polja, žičane ograde (slika 8), odbrambene objekte i bunkere.³² U svrhu granične kontrole, srušene su sve zgrade³³ u

²⁸ Repe, Zorn, Ajlec, Mikša, *Mejni kamni, bodeča žica, stražni stolpi in minska polja*, 19-22.

²⁹ Nartnik, Maruša, Knez, Lea, Mikša, Peter. *Življenje Polhograjcev ob meji med nemško in italijansko okupacijo (1941–1945)*. U: *Domači kraji: zbornik Občine Dobrova - Polhov Gradec in okoliških krajev*. Dobrova: Občina Dobrova - Polhov Gradec, 98.

³⁰ Repe, Ajlec, *Okupacijske meje 1941–1945 skozi diplomatske arhive, življenje ljudi in ostanke na terenu*, 24.

³¹ Arhiv projekta „Napravite mi to deželo nemško ... italijansko ... madžarsko ... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva“. Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Dio novih saznanja o ovoj temi autori članka predstavili su na izložbi „Mejni kamni, bodeča žica, stražni stolpi in minska polja. Življenje ob okupacijskih mejah v Sloveniji, 1941–1945“, koja je na internetu dostupna na adresi: <https://okupacijskemeje.si/exh01-ch08.html>.

³² Mikša, Zorn, *Rapalska meja*, 626.

³³ Poznata je priča o njemačko–italijanskoj granici u Polhograjskim brdima. Granična komisija je granicu ucrtala preko dvorišta jednog domaćinstva, što bi značilo da će, kada se postavi granica, domaćinstvo, uključujući i pomoćne zgrade, biti srušeno. Noću su stanovnici granicu pomjerali niže, ispod domaćinstva, i tako ga zaštitili od rušenja. Izvor: Nartnik, Knez, Mikša, *Življenje Polhograjcev ob meji med nemško in italijansko okupacijo*, 102.

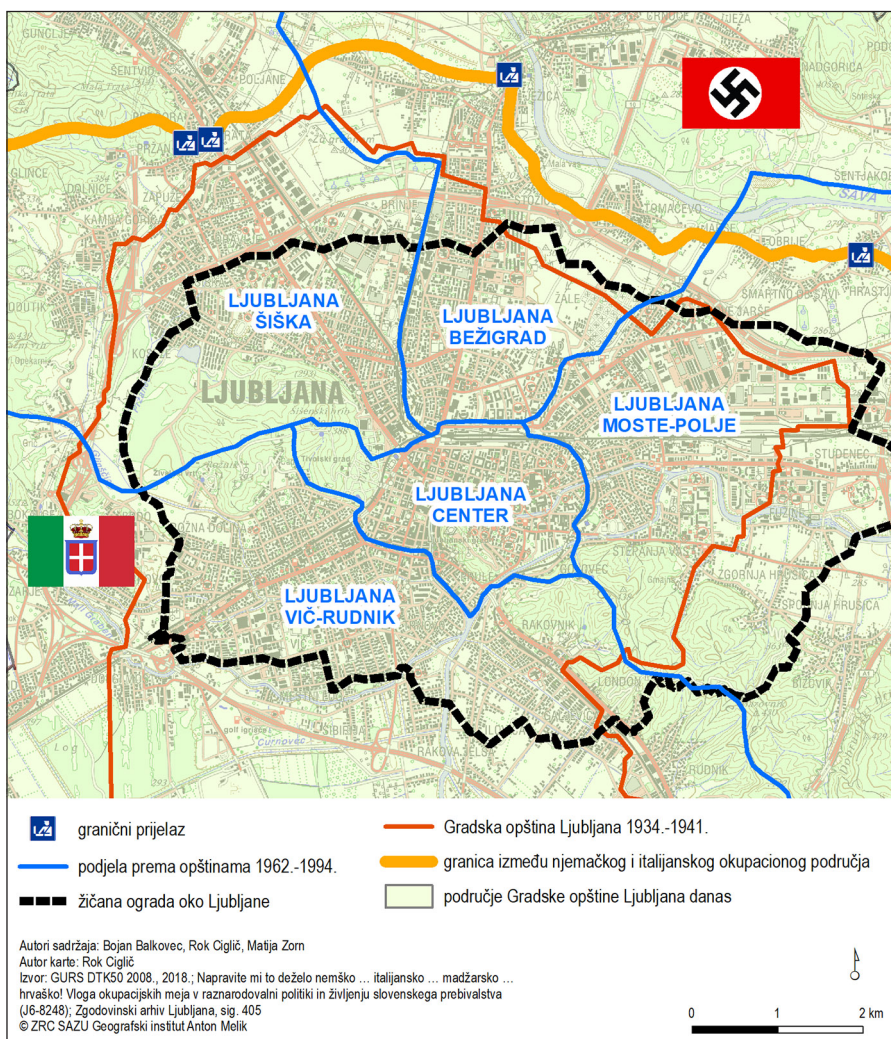
Slika 5. Njemačko-italijanski granični prelaz na mostu preko Save na Ježici (danas u Ljubljani). Za vrijeme okupacije, Ljubljana je postala pogranični grad i administrativno središte tzv. Ljubljanske pokrajine, jedne od italijanskih provincija. Izvor fotografije: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

pograničnom pojasu, a šume posječene³⁴ do oko 50 metara od granice, što im je omogućavalo bolju kontrolu. To su, prije svega, obavljali prisilni radnici.³⁵ Stražarski tornjevi (slika 7) su bili visoki do 30 metara i strateški postavljeni tako da su pokrivali područje između jednog i drugog stražarskog tornja.³⁶

³⁴ Vlasnik je mogao da ukloni svoje drvo i iskoristi ga za svoje potrebe, ako to ne bi uradio, uklonili bi ga prinudni radnici za potrebe Njemaca. Grane nijesu smjeli slagati na gomilu, nego su ih širili po što većem području isječene šume da bi time suzbili rast podrasta. Intervju sa Milanom Koširjem, 24. 10. 2015, snimak intervjua čuvaju autori.

³⁵ ARS, AS 1602, šk. 285, f. 297, Grenzsicherung an der deutsch-kroatischen Grenze, 20. 10. 1942; Bauarbeiten im Raume Rohitsch, Sattelbach und Matzelgebirge, 6. 10. 1942; ARS, AS 1602, šk. 285, f. 297, Grenzsicherungszone, Hindernisbau und Bauten von Wachtürmen, 5. 3. 1943.

³⁶ Šiter, Daniel. Reka Sotla kot okupacijska meja med nemškim rajhom in NDH: primer občine Rogaška Slatina. *Kronika*, 67 (1), 152.

Slika 6. Ljubljana okružena žicom, jasno je vidljiv pogranični položaj.

Toranj je stajao na četiri stuba od duplih debala, a na vrhu se nalazilo pokriveno stražarsko mjesto veličine otprilike tri metra. Stražarskom mjestu se pristupalo merdevinama ili drvenim stepenicama. Pored tornja binapravili i bunker te uvodili telefonsku liniju.³⁷

Za dodatnu kontrolu granice, Njemci i Italijani pobrinuli su se jedinicama koje su smjestili duž granice te je njima redovno kontrolisali. Zbog na-

³⁷ Mikša, Zorn, Rapalska meja, 626.

vedenoga se granica teško prelazila, granični prijelazi bili su rijetki, a prelaženje granice zbog rada na njivama i livadama, odnosno iz hitnih razloga, bilo je jako otežano te je često zavisilo od dobre volje stražara i pograničnih službi. Tako su ilegalni prelazi granice bili česti uprkos visokom riziku i smrtnim slučajevima u minskim poljima.³⁸

Na graničnim prelazima sastavni dio žičane ograde bila je i velika gvozdena kapija, a ponegdje je stajala samo drvena rampa za podizanje. Na najjisturenijim mjestima postavljena je dva metra visoka ograda od pletene žice, na kojoj je u tri reda bila i bodljikava žica. Iza ograde su na zemlji, u širini od dva do tri metra, postavili bodljikavu žicu, a na nekoliko metara širine i protivpešadijske mine. Mine je postavljala vojska, a sve ostale poslove obavljao je mobilisan narod.³⁹

Na svakih 500 metar stajale su table upozorenja veličine 20 do 30 cm sa prijetećim natpisom „Pažnja! Smrtno opasno!“⁴⁰ Do nesreća zbog eksplozivnih naprava dolazilo je već dok su ih radnici polagali.⁴¹

Upravo su mine predstavljale najveću opasnost po lokalno stanovništvo. Zbog mina su stanovnici teško odlazili na njive i u šume ili im je to bilo sasvim onemogućeno, a put do prodavnice, ljekara ili crkve znatno se produžavao. U pograničnom pojasu ni stoka nije mogla da pase.⁴²

Utvrđivanje njemačke južne granice 1944. godine

U drugoj polovini 1944. godine Njemci su, očekujući moguće savezničko iskrcavanje na Balkanu,⁴³ a i zbog uspjeha partizana i Crvene armije na Istočnom frontu i na Balkanu (Srbija – oslobođenje Beograda),⁴⁴ započeli opsežno utvrđivanje južne granice. Naime, Adolf Hitler je na predstojeću opasnost odgovorio izdavanjem dva dekreta (naredbe od 26. jula i 19. septembra 1944), kojima je naredio da se na njemačko-hrvatskoj granici uspostavi neprobojni „Südostwall“ (jugoistočni zid, nazvan i „Reichsschutzstellung“, odnosno linija za zaštitu Rajha). Utvrđena granica na Sutli trebalo je da predstavlja jaku odbrambenu liniju, gdje bi se sovjetska ofanziva „slomila“ i spriječila invazija Crvene armije na Donju Štajersku i jugoistočnu Au-

³⁸ Repe, Zorn, Ajlec, Mikša, *Mejni kamni, bodeča žica, stražni stolpi in minska polja*, 21.

³⁹ Intervju s Albinom Gobecom, 12. 12. 2018, snimak intervju čuvaju autori.

⁴⁰ ARS, AS 1602, f. 297, š. 285, *Verdrahtung der kroatischen Grenze*, 12. 10. 1942, 1–2.

⁴¹ Intervju s Emilom Kranjcem, 17. 10. 2017, snimak intervju čuvaju autori.

⁴² Intervju s Jožetom Hederihom, 24. 6. 2017, snimak intervju čuvaju autori; intervju sa Brankom Mikšom, 12. 11. 2016, snimak intervju čuvaju autori; intervju sa Štefkom Ivić, 12. 11. 2016, snimak intervju čuvaju autori.

⁴³ Ferenc, *Zaključne operacije za osvoboditev naše domovine*. Kronika, 8 (2), 66.

⁴⁴ Klanjšček et al., *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem: 1941–1945*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 771–772.

Slika 7: Njemački stražarski toranj na granici između Njemačke i Italije kod Ljubljane (lijevo) i ostaci temelja stražarskog tornja iz Drenovca kod Bukovja na granici između Njemačke i NDH. Izvor lijeve fotografije: Muzej novije zgodovine Slovenije; autor desne fotografije Marko Berkovič.

striju.⁴⁵ U najgorem slučaju, to bi Njemcima omogućilo postepeno i sigurno povlačenje i prijeko potrebno vrijeme za organizaciju novog odbrambenog fronta koji bi štiti južne granice predratne Njemačke.

U prvoj polovini oktobra 1944. njemački okupator započeo je opsežne dodatne fortifikacione radove. Na obližnjim brdima granica je isprepletena kilometrima rovova (stanovnici ih i danas zovu „šicgraben“ (njem. Schützengraben)) i ojačana mitraljeskim gnjezdima i bunkerima (slika 9), skladištima municije, topovskim rovovima i raznim zamkama. Namjestima za prelaz (na primjer mostovima), postavljene su protivtenkovske prepreke (stubovi i mine), a u zaleđu protivtenkovskih prepreka namjestili su lakše protivtenkovske topove za borbu protiv tenkova i invazijske pješadije. Duž granice su, na udaljenosti od 100 do 150 metara od nje, iskopani protivtenkovski rovovi širine do četiri metra i dubine tri i po metra, koje su na nekim mjestima utvrdili granama ili šibljem. Ispred rovova su namjestili i žičane prepreke u dva ili više redova. Na najbitnijim područjima izgradili su bunke i postavili protivvazduhoplovne topove. U slučaju nedostatka građe-

⁴⁵ Klanjšček et al., *Narodnoosvobodilna vojna*, 773.

Slika 8: Peter Mikša pored ostataka žičane ograde koja je i danas vidljiva u Julijskim Alpima. Autor fotografije: Matija Zorn.

vinskog materijala (kamenja, drva i zemlje), okupator je čak rušio i uništavao kamene kuće.⁴⁶

U početku je planirana betonska odbrambena linija, ali su se zbog velikog nedostatka materijala (posebno gvožđa) odlučili za običnu utvrđenu liniju koja se sastojala od poljskih utvrđenja.⁴⁷ Radove kopanja su uglavnom izvodili ratni zarobljenici, ali je na to često bilo prinuđeno i lokalno stanovništvo. Zbog ambicioznog projekta, koji je obuhvatio desetine kilometara dugačak pojas, i nedostatka radne snage, radove kopanja izvodili su i njemački vojnici.⁴⁸ Duž Sutle je mobilisano između 28.000 i 50.000 radnika.⁴⁹ Od oktobra 1944. godine u sektoru Trećeg građevinskog odjeljenja sa sjedištem u Rogaškoj Slatini navodno je radilo od 8.000 do 12.000 prisilno dovedenih radnika.⁵⁰

⁴⁶ Siter, Reka Sotla, 160.

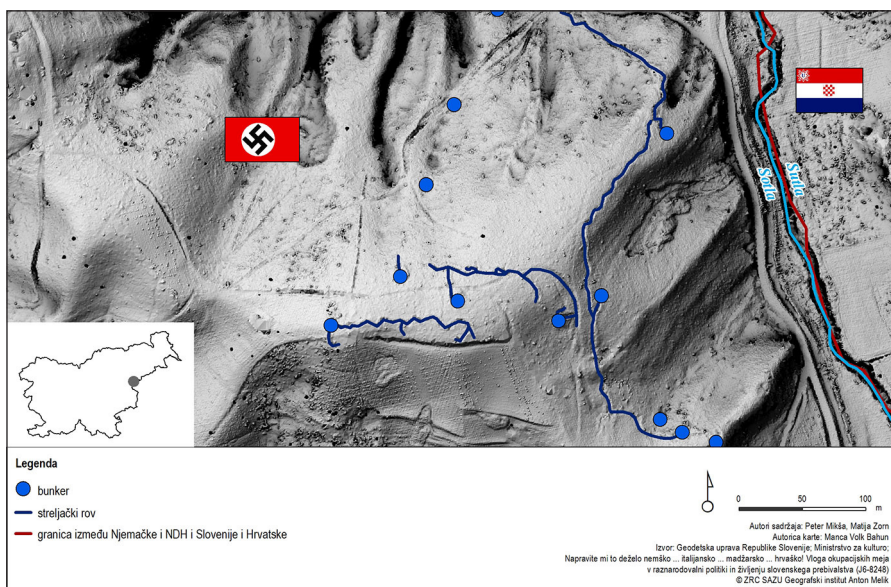
⁴⁷ ARS, AS 1851, š. 75, a. e. 1877, Skica Rogaške Slatine, 3. 12. 1944; š. 64, Utrdbena dela na Spodnjem Štajerskem, 6. 12. 1944, str. 1

⁴⁸ Šolska kronika osnovne šole I. v Rogaški Slatini (I. 1898-1958), 17–18.

⁴⁹ ARS, AS 1851, Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1941-1945, šk. 69, a. e. 1826, 16. 10. 1944. Situacijsko poročilo je bilo naslovljeno na Glavni štab NOV in PO Slovenije.

⁵⁰ Mikša, Zorn, *Življenje ob meji*, 85.

Odbrambeni rovovi bili su duboki od jednog i po do dva metra, a na otprilike svakih 50 metara postavljeno je mitraljesko gnijezdo veličine oko dva puta dva metra (u zavisnosti od terena). Na određenoj udaljenosti (oko 100 metara) iskopan je i veći bunker. U njemu je bilo mjesta za 12 do 16 vojnika, a prekriven je slojevima grana i zemlje kako bi eventualna eksplozija bombe što manje oštetila unutrašnjost. Svi iskopi uvrđeni su drvenim gredama. Drvo su sjekli u okolnim šumama, a vlasnicima za oduzeti materijal nije plaćeno.⁵¹

Slika 9: Streljački rovovi i bunkerji napravljeni 1944. godine na desnom, njemačkom brijegu rijeke Sutle, južno od Rogaške Slatine.

Prelazak granice – na primjeru njemačko-hrvatske granice

Za prelazak granice bila je potrebna dozvola,⁵² koju nije bilo jednostavno dobiti. Njemačkoj policiji je naređeno da odmah upotrijebi oružje ako bi neko prelazio granicu bez valjanih dokumenata, odnosno ilegalno.⁵³ Za lokalno stanovništvo, koje je zavisilo od prelaženja granice, uveli su dozvole za zadržavanje u pograničnom pojasu.⁵⁴ Pojedinaac koji bi želio da pređe

⁵¹ Mikša, Zorn, *Življenje ob meji*, 154.

⁵² SI ZAL ŠKL, 268, šk. 79, a. e. OK-C-15, Objava.

⁵³ SI ZAL ŠKL (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka), 268, Zbirka NOB, 2. inventar nemškega okupacijskega gradiva, c. plakati in letaki, ovoj 15. Objava

⁵⁴ Šiter, Reka Sotla, 155.

njemačku državnu granicu morao je na osnovu ispunjenog formulara dobiti dozvolu za izdavanje pogranične dozvole.⁵⁵ Pogranične dozvole su se pokazivale stražarima koji su se nalazili u barakama pored prelaza.

Formular za dobijanje dozvole na njemačko-hrvatskoj granici, u zavisnosti od svrhe prelaska granice, obuhvatao je pet mogućnosti za prelazak. Podnosioci su najčešće navodili zaposlenje u radnom objektu važnom za njemačku državu, posjetu ljekaru ili bolnici odnosno pohađanje školskih ustanova.

Granične dozvole sadržale su sljedeće identifikacione elemente: fotografiju vlasnika, njegov opis (fizički izgled, starost, zanimanje, mjesto zaposlenja i prebivališta), pečateizdavalaca (policijske vlasti matične i susjednih država i okružne carinske kancelarije), datum izdavanja i datum isteka, razlog izdavanja dozvole odnosno svrhe prelaska granice i oznaku prelaza za koji se dozvola izdaje.⁵⁶

Pored navedenog, formular (preduslov za izdavanje dozvole) sadržavao je i informacije o iznosu dnevne zarade i objašnjenje zašto su radno mjesto odnosno preduzeće u kojem je podnosilac zahtjeva zaposlen važni za Njemački rajh. Pored toga, podnosilac zahtjeva je morao da popuni odjeljak o članstvu u njemačkim organizacijama, navodeći svoj članski broj. Vlasnici koji su posjedovali zemljišta sa obje strane Sutle takođe su morali da naznače tačnu površinu zemljišta na njemačkoj i hrvatskoj teritoriji i vrstu pretežne namjene zemljišta (vinograd, voćnjak, njiva / polje, šuma ili livada). Vlasnik dozvole nije mogao dobiti dozvolu za proizvoljnu upotrebu graničnih prelaza duž cijele granice uz rijeku Sutlu nego mu je za prelazak granice tačno određen malogranični prelaz. Djeci mlađoj od 14 godina za prelazak granice u pratnji odraslih lica nije bila potrebna posebna dozvola – naravno, pod uslovom da su bila navedena u dozvoli roditelja odnosno staratelja.⁵⁷

Život uz južnu njemačku granicu

Da bi zaštitile granicu od ilegalnog prelaženja, njemačke vlasti su izdale nekoliko naredbi za utvrđenje granice tzv. sigurnosnim pojasevima koji su bili široki i do 200 metara. Sve stanovništvo pograničnih gradova koje je živjelo unutar odbrambenog pojasa moralo se odseliti. Pri tome nije bilo bitno radi li se o Njemcimaii Slovencima. Njemačke vlasti su obezbijedile da svi koji su se odselili mogu da zadrže svoju imovinu i da na mjestu preseljenja dobiju ekvivalentnu imovinu. U slučaju da iseljenici nijesu mogli biti na-

⁵⁵ ARS, AS 1602, šk. 178, p. e. 1309, Antrag, 3. 12. 1943.

⁵⁶ Siter, Reka Sotla, 156.

⁵⁷ ARS, AS 1602, šk. 149, p. e. 1007, Niederschrift, 23. 6. 1941, 1.

Slika 10: Ograda duž granice bila je sa njemačke strane na nekim mjestima viša od dva metra. Uprkos tome se krijumčarilo. Rijetka fotografija krijumčarenja prikazuje upotrebu merdevina prilikom prelaska ograde. Snimljeno u blizini Rogaške Slatine, vjerovatno 1944. godine. Arhiv fotografije: Peter Mikša.

seljeni negdje drugdje na okupiranoj teritoriji, bili bi slati negdje u Treći rajh, gdje su im vlasti obezbjeđivale nesmetan život.⁵⁸

Nova granica je stanovnicima pograničnog prostora prouzrokovala nemalo problema. Nova granica uz Sutlu (njemačko-hrvatska granica) sprečavala je kupanje i ribolov, čak i pristup samoj vodi, što je stanovnicima onemogućavalo niz radnji, poput pristupa pijaćoj vodi, vodi za pranje, a tokom ljetnjih suša bilo je nemoguće navodnjavati poljoprivredna zemljišta.⁵⁹ Zbog

⁵⁸ SI ZAL ŠKL Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka, 268, Zbirka NOB, 3. inventar propagandnega gradiva, II. dokumenti nasilja in strahot okupatorja in njegovih pomagačev, šk 77, c. stenski časopisi, ovoj 14. Stenski časopis

⁵⁹ Intervju sa Jožetom Hederihom, 24.6.2017, snimak intervjuja čuvaju autori; intervju sa Brankom Mikšom, 12. 11. 2016, snimak intervjuja čuvaju autori.

nedostatka vode patila je i stoka. Pored toga, propadali su i vinogradi, jer vinorodne površine nijesu mogli dovoljno prskati galicom.⁶⁰

Svakodnevnim migrantima koji su odlazili na posao iz Hrvatske u Njemačku prelazak granice postao je težak, nezgodan, a bili su i podvrgnuti stalnoj kontroli. Prisustvovanje sahranama i masovnim ceremonijama, posjete crkvama, rođacima i prijateljima sa druge strane granice nijesu bili dovoljan razlog za izdavanje dozvole za prelazak.⁶¹ Tako su stanovnici, da bi održavali kontakte, pohađali vjerske obrede, koji nijesu bili dostupni na njemačkoj strani, odnosno zarađivali novac itd., često ilegalno prelazili granice, što je zbog utvrda bilo izuzetno opasno.

Lica kojima je granica presjekla svakidašnje utabane puteve, trudila su se da prežive na različite načine. Pošto su granični prelazi bili rijetki, a za prelazak granice bila potrebna dozvola, ljudi su granicu prelazili tajno. Mnogi od njih su počeli da se bave krijumčarenjem (slika 10), o čemu i danas svjedoče brojne priče. Bilo je mnogo smrtnih slučajeva, a još više povreda. U mrtvačkim matičnim knjigama nalaze se brojni upisi s navodima „upucan na granici tokom krijumčarenja“ ili „ubijen od mine na granici“.⁶² U slučaju ilegalnog prelaženja granice, žičanu ogradu su sjekli kliještima za živu ogradu, a za prelazak preko minskih polja najčešće su postavljane daske ili merdevine.⁶³

Po završetku rata, žice i ograde na granici su ostale, kao i mine, koje su i nakon rata odnijele previše žrtava, iako je nova vlast počela da ih uklanja. Svjedoci se sjećaju da su najčešće stradale krave ili konji, a svoju „cijenu“ su plaćali i ljudi.⁶⁴

Mine su vadili i mnogi lokalni stanovnici te ih u poslijeratnim godinama koristili za razne poslove miniranja. Slično je bilo i sa žicom kojom su ograđivali kuće i poljoprivredna zemljišta.⁶⁵ Stanovnici su ostatke granice, stubove od željeza i žicu, koristili pri izgradnji, za kovanje ili su ih preprodavali.⁶⁶

Zaključak

Okupacione granice u Sloveniji predstavljaju važan dio slovenačke savremene istorije, koji je ostavio snažan pečat na stanovništvo, ali o njima i dalje (pre)malo znamo, jer su po završetku rata željeli da se što prije „zaborave“.

⁶⁰ Intervju sa Ivanom Ivićem, 12. 12. 2018, snimak intervjuja čuvaju autori.

⁶¹ Intervju sa Brankom Mikšom, 12. 11. 2016, snimak intervjuja čuvaju autori; intervju sa Marjanom Anverdorbenom, 22. 8. 2017, snimak intervjuja čuvaju autori.

⁶² Mrliška matična knjiga Rogaška Slatina 1941–1945.

⁶³ Intervju s Jožetom Hederihom, 24. 6. 2017, snimak intervjuja čuvaju autori.

⁶⁴ Intervju sa Brankom Mikšom, 12. 11. 2016, snimak intervjuja čuvaju autori.

⁶⁵ Intervju sa Emilom Kranjcem, 17. 10. 2017, snimak intervjuja čuvaju autori.

⁶⁶ Nartnik, Knez, Mikša, Življenje Polhograjcev ob meji med nemško in italijansko okupacijo (1941–1945). 107

Slika 11: Italijsko-njemački okupacioni granični kamen sa jasno vidljivim natpisom I, koji i danas stoji na liniji nekadašnje okupacione granice na Toškom čelu kod Ljubljane. Autor fotografije: Božidar Flajšman.

Slika 12: Njemačko-italijanski granični kamen kod Koče na Prehodavci (2071 m) u Julijskim Alpima. Riječ je o prethodnom graničnom kamenu rapalske granice između Italije i Jugoslavije – po dijelu potonje između 1941. i 1945. godine išla je nova okupaciona granica. Na strani graničnog kamena koja je bila okrenuta prema Njemačkoj 1941. godine, umjesto slova „J“ (Jugoslavija), bilo je upisano slovo „D“ („Deutschland“). Na istoj stranici je zapisana i godina 1920, kada je potpisan Rapalski ugovor između kraljevina Italije i SHS. Autor fotografije: Matija Zorn.

Slika 13: Njemačko-hrvatski okupacioni granični kamen sa jasno vidljivim natpisom NDH, koji i danas stoji u slivu rijeke Sutle. To granično kamenje i danas predstavlja jedine oznake razgraničenja između Slovenije i Hrvatske na ovom području. Autor fotografije: Peter Mikša.

Granice su na neljudski način ometale svakodnevni život ljudi, čija je svjedočenja dominacija političke i vojne istorije potisnula na marginu. Tek u zadnje vrijeme shvatamo značaj ovih svjedočenja za bolje razumijevanje okupacionih granica.

Od državnih granica iz vremena Drugog svjetskog rata do danas, kao državne granice sačuvane su:

- granica između Njemačke i Hrvatske, koja se temeljila na razgraničenju iz vremena Austrougarske i danas predstavlja granicu između Hrvatske i Slovenije;

- najsjeverniji dio granice između Njemačke i Italije, koji se temelji na rapalskoj granici i danas predstavlja granicu između Slovenije i Italije;

- dio sjevernog dijela granice između Njemačke i Mađarske i njen najjužniji dio, koji se temelji na razgraničenju iz vremena Austrougarske i danas predstavlja granicu između Austrije i Slovenije na sjeveru i Hrvatske i Slovenije na jugu;

- pretežni dio granice između Italije i Hrvatske, koji se takođe zasniva na razgraničenju iz vremena Austrougarske i danas predstavlja granicu između Hrvatske i Slovenije.

Peter MIKŠA, Matija ZORN

DISMEMBERED SLOVENIA 1941–1945 BY WAY OF EXAMPLE OF THE OCCUPATION BORDERS

Summary

During World War II modern-day Slovenia was occupied by four states, i.e. Germany, Italy, Hungary, and Croatia. Its territory was divided on the basis of agreements reached by the occupying forces. Germany and the Independent State of Croatia (NDH) signed an agreement on 13 May 1941, Italy and the NDH five days later, Germany and Italy on 8 July 1941. No agreement was concluded between Germany and Hungary. Intergovernmental commissions defined the new delimitations on location by the autumn of 1941. The bulk of territory was occupied by Germany (10,118.52 km²), which was followed by Italy (4,550.66 km²) and Hungary (99,54 km²), while the NDH obtained about 12 km². In total, the occupation borders measured around 665 km in length. Totalling almost 277 km, i.e. almost 42% of all occupation borders, the border between Germany and Italy was the longest. It was followed by the border between Italy and the NDH (172 km or 26%), Germany and the NDH (133 km or 20%), Germany and Hungary (83 km or 13%). Slightly more than half its course (51.3%) corresponds to Slovenia's modern-day borders, while the re-

maining part (48.7%) ran within modern-day Slovenia. The longest border running within the boundaries of modern-day Slovenia was that between Germany and Italy, i.e. 264 km or 95% of the border. The remaining borders had a higher share of the border that corresponds to present-day borders: Italy and the NDH 171 km (99%), Germany and the NHD 115 km (86%), Germany and Hungary 44 km (52%). As a rule, all structures were demolished and areas deforested along the borders to improve to the control, minefields were laid, barbed-wire fences installed and movement was heavily restricted. This had a significant impact on the lives of the local population. The following World War II borders serve as a modern-day state borders: the border between Germany and Croatia, which was based on the delimitation from the period of Austria-Hungary and is nowadays the border between Croatia and Slovenia; the northernmost section of the border between Germany and Italy, which is based on the Rapallo border and represents the modern-day border between Slovenia and Italy, a section of the northern part of the border between Germany and Hungary, as well as its southernmost part, which is based on the delimitation from the period of Austria-Hungary and represents the modern-day border between Austria and Slovenia in the north and that between Croatia and Slovenia in the south, as well as a large section of the border between Italy and Croatia, which is also based on the delimitation from the period of Austria-Hungary and is nowadays the border between Croatia and Slovenia.

Izvori i literatura

Izvori:

- ARS – Arhiv Republike Slovenije,
- AS 1602, Deželni svetnik okrožja Celje
- AS 1851, Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1941–1945
ZAL - Zgodovinski arhiv Ljubljana,
- Enota Škofja Loka, 268

Mrliška matična knjiga Rogaška Slatina 1941–1945.
Šolska kronika osnovne šole I. v Rogaški Slatini (I. 1898-1958)

Lični izvori

- Gobec Albina, Rogaška Slatina, 12. 12. 2018.
Hederih Jože, Dekmanca, 24. 6. 2017.
Ivić Ivan, Dolnje Brezno, 12. 12. 2018.
Ivić Štefka, Vonarje, 12. 12. 2018.
Košir Milan, Črni vrh, 24. 10. 2015.
Kranjc Emil, Rogatec, 17. 10. 2017.

Mikša Branko, Zalug, 12. 11. 2016.

Unverdorben Marjana, Rogaška Slatina, 22. 8. 2017.

Literatura

- Balkovec, B. & Flajšman, B. (2020). Okupacijske meje na Dolenjskem 1941–1945. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945* (53–71). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Celar, B. (2002). *Slovenija in njene meje*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Ferenc, T. (1960). Zaključne operacije za osvoboditev naše domovine. *Kronika*, 8 (2), 65–80.
- Ferenc, T. (1968). *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor: Obzorja.
- Ferenc, T. (2006). *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 1: Razkosanje in aneksionizem*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.
- Fischer, J. (ur) (2005). *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Flajšman, B. & Balkovec, B. (2020). Okupacijske meje v Beli krajini 1941–1945. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945* (73–92). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kerec, D. & Kovács, A. (2020). Vzpostavitev madžarske okupacijske oblasti v Prekmurju. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945* (119–138). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Klanjšček, Z., Ferenc, T., Ferlež, I., Mikuž, M., Nedog-Urbančič, A., Novak, J., Stepančič, M. & Stiplovšek, M. (1976). *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem: 1941–1945*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Mikša, P. & Zorn, M. (2018). Rapalska meja: četrto stoletje obstoja in stoletje dediščine. U: *Nečakov zbornik: procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja* (605–641). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Mikša, P. & Zorn, M. (2020). Obsotelje – jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945). U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945* (93–117). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Mikša, P. & Zorn, M. (2020). *Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsotelje kot jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Nartnik, M., Mikša, P. & Knez, L. (2019). Življenje Polhograjcev ob meji med nemško in italijansko okupacijo (1941–1945). U: *Domači kraji: zbornik Občine Dobrova - Polhov Gradec in okoliških krajev* (94–111). Dobrova: Občina Dobrova - Polhov Gradec.
- Repe, B. & Ajlec, K. (2010). Okupacijske meje 1941–1945 skozi diplomatske arhive, življenje ljudi in ostanke na terenu. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945* (7–32). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Repe, B. (2015). *S puško in knjigo: narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941–1945*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- Repe, B. (2019). Diplomatsko razkosanje Slovenije med drugo svetovno vojno in določanje meja na terenu. *Zgodovinski časopis*, 73(1–2), 158–192.
- Repe, B., Zorn, M., Ajlec, K. & Mikša, P. (2019). *Mejni kamni, bodeča žica, stražni stolpi in minska polja: življenje ob okupacijskih mejah v Sloveniji, 1941–1945*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Siter, D. (2019). Reka Sotla kot okupacijska meja med nemškim rajhom in NDH: primer občine Rogaška Slatina. *Kronika*, 67 (1), 141–164.
- Zorn, M., Ciglič, R. & Gašperič, P. (2020). Državne meje na ozemlju Slovenije med drugo svetovno vojno na podlagi kartografskega gradiva okupacijskih. U: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945* (193–222). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Internet izvori:

- Temeljni raziskovalni projekt „Napravite mi to deželo nemško ... italijansko ... madžarsko ... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva“ (J6-8248), <https://okupacijskemeje.si/preface.html>
- Izložba: „Idrija in Žiri kot obmejna kraja 1941–1945“, <https://okupacijskemeje.si/exhibition03.html>
- Izložba „Mejni kamni, bodeča žica, stražni stolpi in minska polja. Življenje ob okupacijskih mejah v Sloveniji, 1941–1945“, <https://okupacijskemeje.si/exh-01-ch08.html>